

II.B Pravopis – interpunkce

32 Psaní čárky v souvětí

32.1 Souřadné spojení vět spojkami *a, i, ani, nebo, či*

Čárku nepíšeme před spojkami *a, i, ani, nebo, či*, pokud jde o spojení vět hlavních či vět vedlejších ve slučovacím poměru. Jsou-li však věty spojeny v jiném poměru než prostě slučovacím, oddělujeme je čárkou. Podrobněji viz kap. 35 a 37.

32.2 Spojení vět dvojitými spojovacími výrazy (*ani – ani, buď – nebo* apod.)

Spojovací výraz může být zdvojen nebo být souvztažný, tzn. první spojovací výraz svým významem odkazuje k dalšímu spojovacímu výrazu z příslušné dvojice. V takovém případě stojí první z obou spojovacích výrazů už před prvním spojovaným výrazem a čárka se píše až před druhým spojovacím výrazem v pořadí. Příklady dvojitých spojovacích výrazů: *ať – ať – či, ať (už) – nebo, ani – ani, buď – (a)nebo, jednak – jednak, nejenže – ale (i) / ale ani / ba dokonce / nýbrž i, na jedné straně – na druhé straně* apod.: *Ať už přijde osobně, nebo vyše svého právního zástupce, smlouvu se nám dnes jistě podaří uzavřít. Maminka se na Michala ani nezlobila, ani mu nevynadala. Většinou jsem se o tom ani nezminil, ani své přání nedal najevo. Buď je náčelník opravdu tak hodný, nebo jen vyčkává a promýšlí další postup. Vichřice v tom okamžiku už jednak ztrácela na síle, jednak se vzdalovala. O předmětech z jejich chicagského bytu nejenže nevěděl, ale i zapomněl, že je kdy měli. Cítil se na jedné straně zoufale, na druhé straně si však své zoufalství užíval.*

Při spojení dvojitými spojovacími výrazy se někdy ke druhé složce v pořadí souřadně připojují další složky. V takovém případě píšeme čárky před druhým a každým následujícím souřadícím spojovacím výrazem:

Všechny tyto kousky jsem s nimi buď zažil, nebo o nich slyšel z jejich vyprávění, či mi o nich vyprávěl někdo třetí.

32.3 Podřadná spojení vět – podřadící spojky (že, aby, kdyby apod.)

Čárkami oddělujeme věty vedlejší od vět hlavních. Vedlejší věty mohou být uvozeny např. podřadícími spojkami *aby, ač, ačkoli, ať, až, byť, jelikož, jestliže, jako, kdyby, když, leč, leda(že), -li, pokud, poněvadž, protože, přestože, sotva, třebaže, zdali* (nikoli *zda-li), *že* apod.: *Pokáceli statnou borovici, aby získali materiál na stavbu domu. Špatné řízení dopravní situace pouští do měst miliony aut, ačkoli se jich tam vejde jen hrstka. Čekal jsem, až zhasne. Křičel, až ochraptěl. Muselo jít o velice vážnou věc, jestliže její význam neupadl ani po letech. Mluvili jistě o mně, poněvadž mě sledovali očima. Protože silně pršelo, nikdo nebyl na ulici. Aby se úkolu mohla zdárně zhostit, potřebovala ještě několik maličkostí.*

Čárkou též vzájemně oddělujeme vedlejší věty, které jsou spojeny podřadně (jsou na sobě obsahově závislé), tj. věta vedlejší je řídicí větou jiné věty vedlejší: *Rád bych věděl, zdali budoucí hrdinové budou vytesáni v džípech, když těm minulým se stavěly jezdecké sochy na koních. Pamatuješ si toho řečníka, který nevěděl, jak začít, když vystoupil na tribunu? Život je snazší, pokud bojuješ, abys žil.*

32.4 Podřadná spojení vět – vztažná zájmena (kdo, který apod.)

Vedlejší věty mohou být uvozeny též vztažnými zájmeny *kdo, co, který, jaký, čím, jenž*. Takové vedlejší věty oddělujeme čárkou: *V dílnách se už dlouho před Vánoce rozhoduje, kdo si bude moci vzít volno. Komu ta záležitost prospěla nejvíc, Petr v té chvíli nevěděl. Čeho se nejvíc obával, nebyl schopen ani vyslovit. Chci se zmínit o jednom případě, který si dobře pamatují. Nelíbil se nám konfrontační postoj, jež tajemník zaujal.*

Pokud je vztažný výraz uveden ve spojení s předložkou, klademe čárku před předložku: *Poznejte kino, do kterého se budete rádi vracet.*

32.5 Podřadná spojení vět – příslovce (*jak, kam* apod.)

Také příslovce mohou plnit funkci podřadícího spojovacího výrazu, častá jsou např. tzv. zájmenná příslovce *dokud, kam(koli/koliv), kde(koli/koliv), kdy(koli/koliv), proč* atd.: *Kamkoli přišel, přinesl s sebou smích a radost. Zůstanu u tebe do té doby, dokud se nebudeme moci vzít. Stále se ptal, proč tomu tak je.*

32.6 Vložené vedlejší věty

Vedlejší věty mohou vstupovat do složitých syntaktických vztahů. Nelze zde v úplnosti popsat všechny syntaktické konstrukce, ve kterých se mohou vyskytnout, vybíráme proto nejtypičtější případy. Čárkami oddělujeme vedlejší věty:

- a) vložené do řídicí věty: *Někteří ze svědků, kteří byli předvedeni na stanici, si ornamtu náramku nevybavili přesně. Přece už včera, když jsem s tebou šla domů, sis musel všimnout toho vysokého pána s holí.*
Je-li vztažné zájmeno připojující vedlejší větu užito ve spojení s předložkou, klademe čárku před předložku: *Krabice, do kterých ukládáme zimní šatstvo, jsou uloženy nahoře,*
- b) vložené mezi dvě hlavní věty, je-li vedlejší věta závislá na první hlavní větě: *Bylo to v revíru, který patří známému, a všichni si to pamatují. Říká se, že starý Loukota bojoval v Itálii, a málokdo o tom pochybuje.* Totéž platí i pro případy, kdy je věta vložena mezi dvě vedlejší věty, které stojí o úroveň výše: *Vůbec nevěděl, kde má hledat člověka, který by mu pomohl, a kam se má obracet v případě nouze,*
- c) v pozici mezi vedlejší větou a hlavní větou, je-li druhá vedlejší věta závislá na první vedlejší větě: *Když zjistíme, kam odešel, možná se vše vysvětlí. Protože všichni viděli, že Martin knihu vrátil, nepodezřivali ho. Ale: Až přijde a až se přivítáme, musí mi všechno popořádku vypovědět.* Totéž se vztahuje i na případy, kdy se tímto způsobem setkají tři věty vedlejší (případně i více vět vedlejších) na různé úrovni: *Informovali nás, že pokud přijdeme na to, jak mechanismus funguje, přičtou nám bonusové body.*

32.7 Spojení větné a nevětné podoby několikanásobného větného členu

Pokud se ve větě setkají dvě složky několikanásobného větného členu, z nichž první je vyjádřena větně a druhá nevětně, oddělují se navzájem čárkou, i když jsou spojeny souřadící spojkou v poměru slučovacím: *Dozvěděli jsme se, jak stavba procházela rekonstrukcí, a několik zajímavostí.* Je-li na prvním místě složka nevětná, čárka se obvykle nepíše: *Dozvěděli jsme se několik zajímavostí a jak stavba procházela rekonstrukcí.*

32.8 Dva spojovací výrazy vedle sebe (že když, protože kdyby apod.)

Setkají-li se vedle sebe dva výrazy, z nichž každý patří k jiné větě, píšeme čárku jen před prvním z nich: *Vždy věděl, že kdyby se cokoli přihodilo, může se na ni spolehnout* (= věděl, že se na ni může spolehnout, kdyby se cokoli přihodilo). *Jan určitě vykreslí všechno černě, protože kdyby se něco stalo, dává všanc vše* (= vykreslí všechno černě, protože dává všanc vše, kdyby se něco stalo). *Věděl, že když půjde zpátky do hlavní haly, nebude se už chtít vrátit* (= věděl, že se nebude chtít vrátit, když půjde zpátky do hlavní haly). *Uvědomte si, že přestože záběr vidíte prostorově, na fotografii je převeden jen do dvou rozměrů* (= uvědomte si, že na fotografii je záběr převeden do dvou rozměrů, přestože vy jej vidíte prostorově).

Jestliže lze chápat vedlejší větu jako vsuvku, je možné řešit její oddělení čárkami nebo pomlčkami: *Dostavte se na poradu nebo, kdybyste se nemohl dostavit, pošlete připomínky písemně předem.* *Dostavte se na poradu nebo – kdybyste se nemohl dostavit – pošlete připomínky písemně předem.*

32.9 Věty závislé na výrazu s oslabenou větnou platností (samozřejmě, hlavně apod.)

Čárkou zpravidla neoddělujeme vedlejší věty, které závisejí na částicích, tj. výrazech s oslabenou větnou platností. Psaní s čárkou však rovněž není chybné: *Hlavně(,) že jsme vyhráli a smazali nepovedený zápas v Příbrami.* *Možná(,) že o mně slyšel.* *Přirozeně(,) že zrakové schopnosti se u různých plemen liší.* *Samozřejmě(,) že jsem se snažil ukázat v nejlepším světě.*

Věty závislé na výrazu s oslabenou větnou platností jsou přechodovým jevem mezi jednoduchou větou a souvětím, a proto jim věnujeme samostatné výklady zde i v kap. 33.

32.10 Výrazy pocitované jako výpustka (*Nevěděl, co s tím.*)

V některých případech lze určitou část věty vypustit, aniž by sdělení ztratilo svůj smysl. Často dochází např. k vypuštění slovesa v určitém tvaru. I při vypuštění slovesa však zbylý celek obvykle považujeme za větu, jestliže je zachován příslušný spojovací výraz, a oddělujeme ji čárkou. Čárku je vhodné psát, je-li celek po vypuštění slovesa více rozvit. Psaní čárky však v těchto případech kolísá a ani řešení bez čárky není chybné: *Nevěděl(,) jak z toho ven* (= nevěděl, jak se z toho má dostat). *Však my víme(,) jak na to. Volič chce vědět(,) co a jak. V příručce najdete 15 rad(,) jak na elektřinu. Zaměstnanci jsou zvyklí neptat se(,) proč a nač* (= neptat se na důvody).

Ocitne-li se na konci celku samotný spojovací výraz „vypuštěné“ věty, čárkou ho zpravidla neoddělujeme: *Rád by se pustil do práce, ale nevěděl jak* (= nevěděl, jak by měl postupovat). *Vyměním svou knihu rád, jen řekni za co* (= řekni, za co ji vyměníš). *Všichni se na něj mračili, málokdo s ním prohodil slovo, ale nikdo mu neřekl proč* (= proč se na něj všichni mračí a proč s ním málokdo prohodí slovo). *Domluvil si prázdninovou práci na univerzitě, ale nevzpomněl si s kým* (= nevzpomněl si, s kým práci domluvil).

Obzvlášť při zápisu mluvené řeči se často setkáváme s větami typu *Sedneme si ke stolu s někým důležitým. Víš s kým?*

Věty s výpustkou (elipsou) jsou přechodovým jevem mezi větou jednoduchou a souvětím, proto jim věnujeme samostatné výklady zde i v kap. 33.

32.11 *Teprve, jen, zvláště* apod. + spojovací výraz, časové příslovce + spojovací výraz

Jsou-li spojovací výrazy zdůrazněny pomocí *teprve, jen, zvláště, pouze* apod., píše se obvykle čárka už před zdůrazňovacími výrazy: *Děvče se dalo přesevědčit, teprve když mu ukázali ten dopis. Zkoušel se odreagovat a úlevu nacházet, jen když sedal za klavír. Působilo mu radost na takovou otázku odpovědět, zvláště když odpověď byla určena soukromé osobě. Pustil se do toho, hned jak se vrátil z dovolené.*

Psaní s čárkou před spojovacím výrazem je možné, stojí-li před ním časové příslovce, např. *hned*. Věta s časovým příslovcem je v takovém případě mluvnický i významově úplná a vedlejší věta je připojena dodatkově: *Pustil se do toho hned, jak se vrátil z dovolené.*

Někdy se setkáváme i s případy, v nichž je spojovací výraz uvozen dvěma částicemi. Čárku je třeba psát už před první částicí v pořadí: *Požádejte o radu svého lékaře, třeba právě když Vás bude očkovat. Trávník má své kouzlo, právě jen když je udržovaný.*